

Kiolvasom a bibliobuszt?

Ha esik, ha fú (amíg a BKV autóbusszai is járnak) hatalmas, bíbor autóbusz kapaszkodik fel a Nagykovácsi úton és áll meg, percnyi pontossággal a második kerület isten háta mögötti aprócska településének „központja”, az ABC épülete elé-mellé. Útott-kopott sárga tábla hirdeti: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mozgókönyvtára működik itt, keddi napokon, 14–16 óra között. Fölkapaszkodom rá (nem mindenkinek könnyű, mozgássérült számára végképpen nem az), odabenn a csikorgó fagy ellenére kellemes meleg és Nándi szíves köszöntése fogad, s nem marad el az ugyancsak mindenkinek kijáró néhány udvarias, kedves mondat sem. *Hortobágyi Nándor* – egyszemélyben kölcsönző könyvtáros és autóbuszvezető (no meg szerelő, hiszen ez a legelőször tanult szakmája) abban különbözik „egyszakmás” könyvtáros (nőnemű) elődeitől, hogy mindenkivel szót tud érteni, mestere a kapcsolatteremtésnek. Átveszi a visszahozott könyveket és már tessékél is befelé, a busz belsejébe. Szükség is van erre, szűkös itt a hely. Voltaképpen mindenütt a buszban, de itt, a bejáratnál és a „kölcsönző pult” előtt fölöttébb kellemtelen, egyszerre két olvasó alig fér el, pedig itt van a fogas, itt a folyóirat- és hírlap-böngésző s itt volnának a katalógusok is. Amelyeket szerencsére jószerivel senki sem használ, de hiába is próbálná, a cédulák kinőtték a szekrényt, fiókjában annyi cédulát zsúfoltak, hogy alig mozdíthatók. És itt van a könyvújdonságok vályúja is, amelybe néhány hónapja már valóban új könyvek kerülnek, érdemes hát belenézni. Elszámolván a korábban kölcsönzött kötetekkel (egy személy egy alkalommal hatot vehet ki), hozzálátnék az újabb olvasnivaló kiválasztásához. Habár az autóbusz belseje mindkét oldalon végig polcozott, a felnőtt olvasót inkább csak az egyik oldal érdekli: a buszban levő mintegy 2500 kötet fele – a szépirodalom – kapott itt helyet. Az igazsághoz

tartozik, hogy azért a másik oldal polcaira (amelyek nagyobb részét a gyermek- és ifjúsági irodalom foglalja el) is érdemes néhány pillantást vetni, a jól válogatott történelmi, politikatörténeti és memoáriróadalom, a – ki tudja miért az ifjúsági művek közé sorolt – Jókai, Mikszáth stb. kötetek, meg a különböző útirajzok, ismeretterjesztő és hobbi-könyvek is méltók a figyelemre. Közülük azonban csak szerencsésebb esetekben akad kedvünkre való, a tapasztalt bibliobuszhasználó egyébként is legelőször az állványok közötti asztalákra rakott – be- vagy visszahozásra váró – könyveket veszi szemügyre, közöttük (vagy a könyvtáros rendezőpolcán, a leghűségesebb olvasók számára felretéve) találja a legkeresettebb műveket. Új magyar és külföldi szépprózát éppúgy, mint krimiket (amelyek a legtöbb felnőtt olvasót vonzani látszanak). Ha az így szerzett szákmány mennyisége vagy minősége még nem megfelelő, akkor a böngészés következik a polcokon, a rajtkat betürendbe rakott szépirodalomban. Ez már keményebb feladat, különösen, ha egyidejűleg több olvasó is ezt próbálja, hiszen a busz hossz tengelyében kialakított közlekedő folyosón csak egyetlen ember fér el, a „szembejövő forgalom” előtt valamelyik félnek – a polcok közötti tér emelvénytyszerűen magasodó padlójára fellépve – ki kell térnie. De a két polc közötti szűk terekben is alig fér el egyszerre két olvasó, még egymásnak háttal is zavarnák egymást. Főleg ha a legelső polcokig hajolnak, ezeket ugyanis hasra fekve lehetne a legkényelmesebben végignézni, ehhez azonban túlságosan szűk a hely... Még az a szerencse, hogy az olvasók többsége gyorsan végez, zömük tudja, mit vigyen el, s ha a keresett művet, műfajt nem találja, elmegy, dolgozgatetlenül is. Bajban inkább az van, aki mazsolázni szeretne a kínálatból. Mert – nem tudni kinek az érdeméből – a szépirodalmi állomány legnagyobb része színvonalas, értel-

miségi, ingyenc igényeket is kielégítő művekből áll. Szinte valamennyi újabb kiadású mű megtalálható, köztük a magyar és a magyarra fordított külföldi szépirodalom színe-java (amennyire természetesen erről egy alig másfél ezer kötetes állományban egyáltalában szó lehet). Az állomány egyébként szüntelenül alakul: kiegészül az új beszerzésű művekkel, aminek azonban előfeltétele a régebbiek némelyikének a kivonása. Ez elkerülhetetlen, hiszen a polcok is zsúfoltak, nincs rajtuk tenyérnyi felesleges hely sem. Így azután meglepetés mindig érheti az olvasót, kellemes is (ha nem várt csemegére bukkan), és bosszantó is (ha alpmű hiányzik). De előfordul az is, hogy az olvasni vágyott könyv mégis a helyén marad, ugyanis az egyébként ragyogóan tiszta autóbusz némely könyve olyan mocskos (ragad a borítója, piszkos a gerince, portól feketednek a lapok élei stb.), hogy az embernek egyszerűen nincs gusztusa kézbe venni. Mindemellert hosszabb-rövidebb kutatás után összeáll a kölcsönzésre kiválasztott művek sora, Nándi kiszedi belőlük a kölcsönzőkártyákat s az olvasói tasakba helyezi, beüti a lejárati dátumát az olvasójegybe. A kölcsönzés adminisztrációja di-

cséretesen egyszerűsített, pillanatok alatt lebonyolódik. Az már a könyvtár szakembereinek a titka, hogy miként sikerül behajtaniuk adott esetben olyan követelést, amelynél a könyv(ek) átvétele nem bizonylatolt (nincs aláírás a kártyán). Mindenesetre az FSZEK-könyvtárosok gyakorlati érzékét dicsérik, hogy – mint meggyőződhettem róla – eredményesen alkalmazzák ezt a végtelenül egyszerű kölcsönzési módszert.

Elégedetten leköszálodom a bibliobuszról. Elköszönök, s miközben cipelem a heti olvasnivalót, arra kell gondolnom, hogy milyen áldás ez a szolgáltatás Adyliget lakói számára, akik javarészt otthonülő hátébék vagy nyugdíjasok, s a várakozással és átszállással együtt csaknem egy órájukat venné igénybe a legközelebbi (Dimitrov úti) FSZEK fiókkönyvtár felkeresése és az onnan való visszatérés. Adyliget hat-hétszáz állandó lakosa számára a bibliobusz képében keddenként két órára megjelenik „a kultúra követe”.

Az FSZEK bibliobusz-járatáról, a szolgáltatás szervezéséről, működési feltételeiről Hortobágyi Nándortól és főnökétől, a mozgókönyvtár-részleg igazgatói rangú vezetőjétől, Bors Attilánétól igyekszem tájékozódni. Íme az eredmény:

Szervezet. A részleg az FSZEK önálló szervezeti egységként működik, létszáma összesen 7 fő. Két bibliobuszt működtet, megközelítőleg azonos felszereléssel, azonos összetételű könyvállománnyal. Az egyik busz még a régi „felállásban” üzemel, azaz személyzete egy gépkocsivezetőből és egy könyvtárosból áll. A másik busz „személyzete” mindössze egy fő: buszvezető és könyvtáros egyszemélyben. Borsné közlése szerint a közeljövőben ezt a bevált megoldást kívánják alkalmazni mindkét járművön. Előnye nyilvánvaló: a könyvtár számára bérmegetakarítást, a könyvtáros-buszvezető számára másfél bért jelent (egy gépkocsivezetői és fél könyvtárosi fizetés összegét).

Műszaki és könyvtári bázis. A Kőbányára vezető út egyik mellékutcájában, a Gördülőcsapágy Gyár budapesti telepének egyik bérelt pavilonjában működik a bázis, kettős céllal: itt található a két autóbusz karbantartó műhelye, és itt folyik a könyvek szerzeményezése, feldolgozása (a nem a Könyvtártól beszerzett művek esetében), a kötéstáblák megerősítése (szükség esetén), a részleg katalógusának szerkesztése és a buszokon levő katalógusok karbantartása, itt cserélik a mozgókönyvtárak ál-

lományát, rendezik, csoportosítják a könyveket.

Az autóbuszok. Előre kell bocsátanom, hogy az FSZEK mozgókönyvtári szolgáltatásának a történetével (amely az egykor híres villamoskönyvtáráig nyúlik vissza) nem kívántam foglalkozni. Az előzményekről beszélgető partnereim – valamennyien újak beosztásukban – csak hézagos ismeretekkel rendelkeznek. A bibliobusz-szolgálat a hetvenes években nőtt ki, előbb egy, majd kettő, illetve három autóbusz birtokában (a harmadikat – rozzant állapota miatt – a közelmúltban a könyvtár eladni kényszerült). Az autóbuszok meglehetősen drágák, áruk másfél, kétmillió között mozgott. Berendezésük külön megrendelésre készült. Nem kutattam, kinek a tervei alapján, annyi bizonyos, hogy a berendezés (és főként a polcrendszer kialakítása) sok kívánnivalót hagy maga után. Az is igaz – és ezzel jó előre tisztában volt mindenki, akinek köze volt a bibliobuszok megszerzéséhez –, hogy a buszok (256-os Ikarusz mindkettő) eredetileg utaszállítás céljaira készültek, ismeretes azonban, hogy Magyarországon nem könnyű Ikarusz-autóbust szerezni, annak idején a könyvtár örülhetett, hogy egyáltalában buszhoz jutott, igaz, olyanhoz, amelynek panorámaablakai eleve meghatározták a polcrendszer elrendezését. Az általam fentebb ismertetett autóbusz forgalmi engedélye 1983-as keletű, az autóbusz tehát három éve üzemel. Ezalatt összesen 27 ezer, éves átlagban 9 ezer kilométert futott. Fogyasztása a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium által meghatározott norma szerint (amit sík terepen, ideális útviszonyok mellett mérnek) 21 liter/100 km, a valóságban ennek a dupláját is elfogyasztja. Ez a körülmény állandó kellemetlenség-forrás, és nem teszi népszerűvé a bibliobuszokat a könyvtár gazdasági vezetése szemében, a sofőr így állandó mosakodásra kényszerül.

A polcok meglehetősen kezdetlegesek, a rossz csavarozás miatt szétesésre, a bennük tárolt (és helyváltoztatás esetén merevítőrúd-dal rögzített) könyvek pedig élesebb kanyarokban kiesésre „hajlamosak”. A fűtés jó hatásfokú (azonban minden valószínűség szerint nagyban hozzájárul a gázolaj-túlfogyasztáshoz), a légkeringtető ventilátor kissé zajos. A busz mosdóval, WC-vel és hűtőszekrényvel van felszerelve.

Gyarapítás. A részlegnek évente 100 ezer forint áll rendelkezésére állománygyarapítási célokra. Ennek nagyrészt a Könyvértnél kötik

le, onnan kapják a könyveket és katalóguscéduláikat. Az utóbbiakból szerkesztik a buszok katalógusait és a részleg központi katalógusát. A könyveket lehetőség szerint legalább két példányban igyekeznek beszerezni, hogy a két autóbusz könyvállománya megközelítőleg azonos legyen. A könyvek kiválasztása az *Új Könyvekre* és egyéb kurrens újdonságjegyzékekre támaszkodva történik. A teljes állomány (ideértve az autóbuszokét, valamint a báziskönyvtárakét is) jelenleg 60 ezer kötet.

Az olvasók. A két bibliobusz beiratkozott olvasóinak száma az elmúlt évben kereken 2700 volt, kétharmaduk felnőtt, egyharmaduk gyermek- és ifjúsági olvasó. Az olvasók majdnem 36 százaléka nyugdíjas (32 százalék hatvanon felüli!), egynegyedük munkás, és ennél valamivel több a nem fizikai dolgozó. A többi tanuló és egyéb. Az arányok megállónként változnak, és nem kis mértékben függenek a kölcsönzési időtől. Nyilvánvaló, hogy a délelőtti és kora délutáni kölcsönzési időt kevés aktív dolgozó képes kihasználni. Adyiligeten például az olvasók fele nyugdíjas, a többi jórészt fiatal.

A megállók. A megálló, azaz kölcsönzőhelyek hálózatának a kialakulása ma már alighanem nehezen volna kideríthető. A cél mindenestre az volt, hogy felszámolják a peremkerületek könyvtárilag ellátatlan fehér foltjait. Megérne egy alapos elemző tanulmányt annak vizsgálata, hogy a jelenlegi kölcsönzőhelyhálózat mennyiben felel meg ennek az igénynek. A tetemes olvasólétszám és a kölcsönzött dokumentumok nagy száma (évi több 100 ezer darab a két autóbuszban együttvéve) arra látszik utalni, hogy nincsenek „üresjáratok”. Lehetnek azonban a jelenlegieknél fontosabb kölcsönzési pontok is. A kölcsönzőhelyek kijelölésénél éppúgy érvényesülhetett a voluntarizmus, mint a megalapozott társadalmi igény (Adyiligeten a tanácsstag javaslatát karolta fel és továbbította az FSZEK vezetéséhez pártolólag a második kerületi tanács akkori elnökhelyettese, jó tíz évvel ezelőtt). Volt, ahol a kerületi fiókkönyvtár vagy éppen az iskola javaslatára létesült kölcsönzőhely. Néhány ponton a bibliobusz ugyanis a kettős funkciójú iskolai könyvtárat pótolja. Egy-egy bibliobusz hetente négy napon át kölcsönöz (az egyik szombaton is), naponta 2–4 kölcsönzőhelyet „abszolválnak”. Az egy napra jutó kölcsönzőhelyek számának és sorrendiségüknek a megállapításánál ma már kideríthetetlen – valószínűleg nagyon is gyakorlati – szempontok játszhattak alkalmankint közre, mégis elképzelhető, hogy

a sorrendek racionálisabb átrendezésével időt és üzemanyagot lehetne megtakarítani.

Mérleg és tervek. Az elmondottakkal a részleg vezetője lényegében egyetértett, sokban kiegészítette. Egy éve áll részlegének élén, ezalatt a legsürgősebb feladatának a belső rend és munkamegosztás tökéletesítését, munkájuk racionalizálását és színvonalának emelését tartotta. E téren kétségtelenül eredményesen működött. A könyvek higiéniai állapota Bors Attilánét is nyomasztja, egy egyszeri nagyobb – az FSZEK vezetésétől remélt – bérkeret segíthetne csak a bajon, a könyvek további folyamatos karbantartása még a jelenlegi létszámmal is megoldható volna. Mindenesetre addig kellene intézkedni, amíg KÖJÁL-ügy nem válik a dologból.

Ami a bibliobusz-rendszer koncepcionális részét illeti: ésszerűsíteni minden bizonnyal lehetne a jelenlegi gyakorlatot. A kisebb jelentőségű racionalizálások mellett azonban azt is vizsgálni kellene, hogy elsősorban milyen réte-

gek, csoportok kiszolgálására, ellátására hivatott a bibliobusz. Ha ezek sorában kiemelt helyet kapna a gyermekek és az ifjúság mellett például a nyugdíjas korosztály (márpedig ez alighanem megilletné), akkor az állomány zömét is ennek megfelelően kellene alakítani, válogatni. Elképzelhetőnek látszik az is, hogy a két busz eltérő összetételű állományt hordozzon. A távolabbi jövőben – a kialakult gyakorlat figyelembevételével – az iskolai könyvtári hálózat hézagainak erőteljesebb pótlása is elképzelhető bibliobuszokkal. Sok minden elképzelhető, egyetlen dolog nem: *a bibliobuszok működtetésének megszüntetése takarékosági okokból; ez súlyos politikai hiba lenne.* Még akkor is, ha jómagam kezdem „kiolvasni” a bibliobuszban jelenleg meglévő könyveket. Persze, bizhatnék egy alaposabb cserében, hiszen telnék a hatvanezer kötetből.

A bibliobusz-szolgálat dolgozóit megismerve, bizonyos vagyok benne, hogy egyszer erre is sor kerül.

Zircz Péter

Periférián

Az alábbiakban három olyan településen működő kiskönyvtárról adunk hírt, amelyek egyikén a lakosok száma alig haladja meg az ötvenet, s a másik kettőn is csupán néhány százan élnek. S ahol a könyvtár az egyetlen közintézmény. E „pillanatfelvételek”, állapot-rögzítések arra is figyelmeztetnek, hogy a napi helyzetnek megfelelően új és új könyvtári formákat kell keresni, hogy a periférián élőkhez is eljusson a könyv, s hogy a könyvtárnak addig kell a településen maradnia, míg akár egyetlen lakos is ott van, és akkor is, ha már minden intézményt „evakuáltak”.

Könyvtár a világ végén

Albertkázmérpuszta nevét hiába keresnénk a térképeken és a névjegyzékekben, papíron nincs ilyen település. A valóságban, a világ végén, illetve egy lépéssel azon is túl, mégis létezik ez a „község”. Az osztrák–magyar hatá-

ron, „dróton belül” (műszaki zár) található néhány ház és egy templom; az 52 lakost számláló település az innét 7 km-re lévő *Jánossomorjá*hoz tartozik.

Egy 1900-as adat szerint Albertkázmérpuszta Moson vármegyében található a nezsidéri járásban, „Féltoronyhoz tartozó nagy puszta”. 417 „lak” számláltatott meg itt ebben az évben.

A település sorsa az első világháborút követően pecsételődött meg, amikor Féltorony (Halbturn) Ausztriához csatoltatott, Albertkázmérpuszta pedig magyar település maradt. E „határmódosítás” pusztulásra ítélte a községet, de az elmúlt 70 év mégis kevésnek bizonyult az elpusztítására; még mindig élnek itt emberek. Pedig megközelítéséhez ma külön engedély kell, s építési tilalom emel gátat a fejlesztésnek és fejlődésnek.

Egy „közintézmény” áll az ittmaradtak kiszolgálására, a népbolttal keresztezett kocsmá, ahova délutánonként betérhet a látogató. Ezen